

Anasztaz I. Mikojan a KGST élén ^[1]

A KGST központi Iroda 1949. januári létrehozása után a szervezet a gyors iparosítás érdekében a tagországok terveinek, műszaki fejlesztéseinek, termelésük egy részének, egymás közötti és a tőkés országokkal való kereskedelmük összehangolására törekedett. Sztálin és vezetőtársai a katonai logika szerint gondolkodtak: minden egyes tagország építse ki hadi-, azaz nehéziparát, ennek rendelje alá gazdaságpolitikáját. Kereskedelmét pedig két szempont szerint szervezze: csökkentse függőségét a tőkés országoktól, eközben növelje importját és exportját a KGST keretén belül és Kínával.

Bevezetés

1950 szeptemberében fordulat állt be a KGST működésében. Szokatlanul magas tisztséget betöltő személyt, *Anasztaz I. Mikojan*t, az SZKP KB Politikai Irodája tagját, külkereskedelmi minisztert neveztek ki a KGST szovjet képviselőjének.

A fordulat előszele már a nyár folyamán érzékelhető volt, amikor az addigi munkálatok nemcsak a nyári szünet miatt lassultak, illetve álltak le, de a szovjetek magukhoz ragadták az ügyek intézését is. Ez mindenekelőtt a legfelső döntéshozó szerv, a KGST Tanács III. ülésének előkészítését jelentette. A tagállamok delegáltjai és a KGST titkára által vezetett nemzetközi apparátus hosszú hónapok munkájával ugyanis nemcsak megfogalmazta az előzetes határozat tervezetét, de azt szétküldte a tagországok kormányainak, amelyek meg is tették észrevételeiket. Innentől kezdve azonban a szokásos egyeztetés helyett a szovjetek „magukra vállalták” az újabb határozat-változat kidolgozását, s a bajok ebből fakadtak. Az újabb szöveg - a magyar képviselő, a dokumentumközlés főszereplője, Karádi Gyula szerint - nem a tagországok lehetőségeihez és igényeihez próbált igazodni, hanem egészen más követelményeket fogalmazott meg. Meg kell jegyezni, hogy közvetlen, összevethető tervezetekkel nem rendelkezünk, az eseményeket a haza küldött jelentésekből próbálom rekonstruálni.

A KGST apparátusban történtek értelmezésénél nem vonatkozhatunk el attól az ismert ténytől, hogy ettől az időtől, nevezetesen a koreai háború kitérése után a kelet-európai országok vezetői nemcsak világháború kirobbanásától tartottak, hanem az arra való felkészülés határozta meg belpolitikai, külpolitikai és gazdaságpolitikai döntéseiket. Időközben felgyorsult Nyugat-Németország újrafelfegyverzése is. A fegyverkezési döntések csúcspontja az 1951. januári moszkvai titkos találkozó volt, amikor Sztálin magához rendelte kelet-európai csatlós országai vezetőit, és az 1953-ra várható háborúra való felkészülés jegyében nagyarányú hadsereg-fejlesztési program megvalósításába kényszerítette bele őket.

Nos, a koreai háború kirobbanását követően már módosult a kapcsolat a csatlós országokkal, a katonai indíttatású célok rapid érvényesítése korlátok közé szorította az alkudozások lehetőségét, s ez megmutatkozott a KGST apparátushoz való szovjet viszony megváltozásában.

Hogyan írhatjuk le a változást? Az 1949. januári megalakulás, majd a KGST központi irodájának megszerveződése után a szervezet elképesztő mennyiségű feladat megvalósításába kezdett, aminek a lényege abban foglalható össze, hogy a gyors iparosítás érdekében terveiket, műszaki fejlesztéseiket, termelésük egy részét, egymás közötti és a tőkés országokkal való kereskedelmüket összehangolják, ennek érdekében megállapodnak az árakban, és közös szabványokat dolgoznak ki. Az Iroda megkezdte ezekben a kérdésekben az egyeztetést, és 1950 tavaszára valamelyest előre is haladt benne. A következő területekre vonatkozóan végeztek előkészítő munkát: hengerelt áru, nehéz és speciális szerszámgépek, golyóscsapágy, metallurgiai, energetikai, nyersolaj felszerelések, villamos ipari cikkek, traktorok, autók, gőzmozdonyok, vagonok, motorkerékpárok. A nyersanyagterelésben fekete- és színesfémérc bázisok, szén, nyersolaj, textílnyersanyagok, bőrnyersanyagok, olajos növények, műszál. Egyeztetés történt továbbá a tervezési, beszámolási munka javításáról. A beruházásokat illetően előkészítették a magyarországi metallurgiai kombinát építését, a felső-tiszavidéki hidroelektromos erőmű építését, egy golyóscsapágy gyár építését Lengyelországban, két kohászati üzem bővítését Ostrava környékén. Albánia külön kategória volt a feladatok között, amely nemcsak képtelen volt bármilyen tervet készíteni, de fejletlensége okán nagyarányú támogatási igénnyel is fellépett.

Mikojan

Az Iroda első körben adattengerrel látta el magát az egyes országokból, aztán igyekezett rendet teremteni az állandóan változó igények között, egy idő múlva pedig a delegátusok elkezdtek alkudozni fölös termékeik eladásáról. A szovjetek ennek a szinte kilátástalan munkának a fonálát vágták el A. Mikojan fellépésével. Sztálin és vezetőtársai a katonai logika szerint gondolkodtak. Minden egyes tagország építse ki hadi-, azaz nehéziparát, ennek rendelje alá gazdaságpolitikai prioritásait. Kereskedelmét pedig két szempont szerint szervezze: csökkentse függőségét a tőkés országoktól, elsősorban Nyugat-Európától, mégpedig úgy, hogy növelje importját és exportját a KGST keretén belül és Kínával. Nyugat-Európa ehhez maga is hozzájárult azzal, hogy fontos termékeket nem adott el Kelet-Európának, embargósnak nyilvánította azokat az USA nyomására. A szovjetek egyszerűsítésre szánták el magukat a hatékonyság növelése érdekében. A rövid távon kilátástalannak látszó termelési kooperációs vitákat szinte minden területen lezártak nyilvánították. Többéves kereskedelmi szerződések keretében törekedtek az alapanyag- és energiahiány, valamint a más termékekben jelentkező hiányok enyhítésére. A munka középpontjába így a belső és a nyugati kereskedelem került. A termelés autark irányba fordult, és nehézipar centrikussá vált. Meg kellett állapodni az árakban és a rubelszámolásban. Ez megtörtént.

Mikojan a következő módszert választotta. A KGST Irodával gyorsan felvetette a tagok közé a Német Demokratikus Köztársaságot. 1950. november 24-25-én összehívott egy rögtönzött Tanácsulást, ahol legitímálta a kereskedelem-centrikus irányvonalat, de már ezt megelőzően megkezdte az egyes országok külkereskedelmi gyakorlatának és szándékainak ellenőrzését úgy, hogy az Iroda ülésén napirendre tűzette és a tagországok véleményezhették egymás politikáját és gyakorlatát. Dokumentumaink két ilyen tárgyalásról tudósítanak, az egyik a Magyarországról, a másik a Csehszlovákiáról tartott irodaülésekről szóló beszámoló.

Mielőtt a beszámolókról és azok körülményeiről néhány mondatot megjegyeznék, emlékezzünk meg az erről az időszakról szóló első történeti vitáról. *Berend T. Iván* 1964-ben jelentette meg *Gazdaságpolitika az első öt éves terv megindulásakor 1948-1950* című kismonográfiáját. Mondandójának lényege az volt, hogy a hibás magyar gazdaságpolitika nem 1951-től datálható, hanem már az 1949-től. *Friss Istvánnak*, e politika egyik bűnös alakítójának és a hatvanas években még mindig

egyik meghatározó irányítójának ez persze nem tetszett, és bírálatot gyakorolt a könyv felett. A mi szempontunkból az érdekes most az, hogy Berend T. Iván nemcsak a belgazdasági környezetváltozásról, hanem a negyvenes évek nemzetközi együttműködési kísérletéről, a jugoszláv-bolgár tengelyen a kialakulás állapotában lévő vámuunióról és gazdasági kooperációs kísérletről, illetve annak bukásáról is beszélt. Mondandójának lényege az volt, hogy több országban megjelent a későbbi KGST országok együttműködésének szándéka és nemcsak a kereskedelemben, hanem az ipari termelési kooperációban is szemben az autark modellel. Berend természetesen nemcsak Jugoszlávia kiközösítését ítélte el, de ennek nyomán az ilyen együttműködés megszakítását is. Szerinte a KGST kapcsolatok kereskedelmi vonalra terelése ennek kárhözottatott eszköze volt. Friss István - aki 1949-ben az első magyar KGST képviselő volt, majd idehaza is pontosan tudta mi történik Moszkvában - cáfolta Berend T. Iván megállapítását. Így érvelt: „*Itt egyébként egy kis ténybeli tévedése is van. Azt írja [Berend T. Iván - F. I.], hogy az 1949-ben létrehozott Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa kezdetben elsősorban a külkereskedelem összehangolása és fejlesztése, műszaki tapasztalatok cseréje, szakemberképzés stb. formájában tevékenykedett. Ezzel szemben tevékenységének legelső szakaszában, első háromnegyed évében a KGST központi szervezetében éppen arra törekedtek, amiről Berend azt írja, hogy nem szerepelt tevékenységében: a szocialista országok iparosításának nemzetközi koordinálására. Csak amikor kiűnt, hogy ez az út az adott körülmények között járhatatlan, akkor tértek át arra, hogy főként a külkereskedelem úján próbálják a szocialista országok iparosításának összehangolását elérni. Egyébként az újabb kísérlet a tervkoordinációra nem „közel másfél évtized múltán került napirendre”, hanem már 1956-1958-ban. Jugoszláviának Bulgáriával és Albániával tervezett rendkívül szoros gazdasági együttműködési terve a Tájékoztató Iroda közleményét követő események nyomán természetesen tárgyalanná vált, és azzá vált Jugoszláviának más szocialista országokkal való együttműködése is. De aki ismeri azt a gazdag irodalmat, amely a szocialista országok nemzetközi együttműködésének nehézségeivel foglalkozik, az semmiképp sem tételezheti fel, hogy a többi szocialista ország közt egy már nagyon megérett nemzetközi együttműködési szükséglet kielégítése a Jugoszláviával való konfliktuson hiúsult meg.*”

Berend T. Iván nem sokkal ez után válaszcikkben és hosszabb tanulmányban tért vissza a nemzetközi együttműködés és a KGST kérdésére. Ismételten bemutatta az 1940-es évek második fele vámuuniós kísérleteinek alakulását, majd hozzá tette: „*Az is nyilvánvaló, hogy az 1949-1950-tól mindenhol kiépülő, kötelező utasításokra alapozott gazdaságirányítási rendszer az egyes országokban, s a szocialista országok között nemzetközi kapcsolatokban olyan intézményes keretet teremtett, olyan „nemzetközi mechanizmust” hozott létre, amely határozottan akadályozta az egyes népgazdaságok integrált, összekapcsolt fejlesztését.*” Frissre hivatkozva jelentette ki, hogy a föderációs-vámuuniós tervek Sztálin ellenállásán buktak meg. Kitarított azon álláspontja mellett, hogy nemcsak hiba volt ezeknek a megfojtása Moszkvából, de ezen a nyomon tovább haladva jóval egészségesebb gazdaságfejlesztési pályát futhatott volna be a régió. A válaszcikkben már határozottabban fogalmazott: „*Ha nem vetjük vissza jelenünk gondjait, akkor kétségtelennek tűnik, hogy a történelmi jelentőségű kezdemények csírájában való elpusztulásában nem az együttműködés tényleges, akkor is fennálló nehézségei játszottak a meghatározó szerepet, hanem igenis a jugoszláv konfliktus, illetve az azzal kapcsolatos politikai konzekvenciák.*” Friss erre csak azt tudta válaszolni, hogy nacionalista tendenciák akadályozták az együttműködést. Megjegyzem, hogy ennek épp az ellenkezője volt igaz.

Friss pontosítása annyiban helytálló, hogy - mint láttuk - 1950 nyaráig a KGST apparátus valóban a termelési kooperáció megvalósítására törekedett. Abban azonban tévedett, hogy azt önmaga kudarca miatt adta fel az Iroda. Nem, a háborús hisztéria állt a háttérben és így az sem igaz, hogy a külkereskedelmi együttműködés valamifajta termelési összhang kialakítását szolgálta volna. Nem, az az autark ipari szükségletek enyhítését szolgálta. Végül Friss tárgyi tévedésbe esett. A termelési és tervkoordináció nem 1956-tal, hanem 1953 után indult ismét útjára.

Ma már világos, hogy a tervutasításos rendszer némileg korszerűsített kereteiben 1953 után több évtized alatt sem sikerült a gazdasági kooperációt olyan szintre fejleszteni, hogy az - az energiagazdálkodás néhány területét leszámítva - számottevően segítette volna ezeknek a nemzetgazdaságoknak a modernizációját, szemben a piacgazdaság körülményei között létrejött Közös Piac vagy a multinacionális vállalatkonzernek történetével. A hatvanas évek derekán már sokan látták, hogy mást kell tenni. Meg is születtek 1966 körül azok a reformtervek, amelyek létrejöttéről és sorsáról korábbi dokumentumközleményekben beszámoltam. Ebben az értelemben Berend T. Iván érvelése még illúziókra épült. Mégis ez a víta az első történelmi szembenézés volt a kezdetek problematikájával, és ha nevek nélkül is, de felidézett egy akkor még nem ismert eseménysort, amit nevezhetünk akár „mikojani fordulatnak” is. Az adott körülmények között Berend T. Iván történészi érvekkel cáfolta a változásokkal szemben fellépők táborát, amelynek élén nemzetközileg méretekben Románia állt, de idehaza is voltak olyan hívei, például Tallós György, aki a kereskedelem-technikai kérdésekben látta az előrelépés útját. Ezzel szemben Berend T. Iván a sztálini megoldás egészével szemben lépett fel. Ez magába foglalta az autark iparosítást, a kapcsolatok szűk mezsgyéjébe való tartását és a moszkvai diktatumpolitika elutasítását. Kimondva kimondatlan a kelet-európai országok önállóságának és intenzív együttműködésének megteremtése mellett érvelt. Berend tanulmányában összekapcsolódott a desztalinizáció és a kidolgozás alatt álló nemzetközi reform gondolata. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy egyetértően hivatkozott e reform legkövetkezetesebb képviselőjének, *Ausch Sándom*nak a Közgazdasági Szemlében nyilvánosságához jutó álláspontjára. Berend T. Iván ezzel a KGST-reformerek táborához csatlakozott.

Visszatérve 1949-1950-hez, a magyar külkereskedelm-politika már korábban beállt a sztálini irányba, részben kényszerből, hiszen a Jugoszláviával való kereskedelmi kapcsolat teljes felszámolása arra készítette, hogy a tervországokban helyezze el feleslegessé vált termékeit, illetve onnan kompenzálja a kieső importot. Megjegyzem, hogy ezzel megúszta a jóvátételi kötelezettségek további törlesztését is. Másrészt a magyar vezetők, jelesül Gerő Ernő sem látott mást szemellenzójén keresztül, mint az iparosítás, a hadseregfejlesztés, a Nyugattól való elrugaszkodás és a szovjet, illetve KGST-kapcsolatok erősítését, miközben a tőkés világválság beköszöntét vizionálta.

A váltás már 1949. július 5-én az Államgazdasági Bizottság ülésén bekövetkezett, ahol a külkereskedelm orientációját a következőképp határozták meg: „*Egyrészt általános politikai szempontból, másrészt a kezdődő és rövid időn belül nyíltan fellépő gazdasági válsággal kapcsolatban döntő módon meg kell növelni külkereskedelmünket a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal. Ennek érdekében - foglalkozva többek között az 1928-1933-as gazdasági válság tapasztalataival - át kell vizsgálnunk összes külkereskedelmi terveinket, és részletesen, országonként ki kell dolgozni külkereskedelmünk továbbvitelének tervét: a tervországok vonalán a külkereskedelm kizsákmányolási lehetőségeit megvizsgálva, a tőkés országok vonalán pedig megvizsgálva azt, hogy milyen árucikkeknek és milyen viszonylatban kell felkészülnünk a közelgő válságra. Jelentősen fokozni kell külkereskedelmünket többek között a németországi szovjet zónával. A beruházási javakat gyártó iparágak azon kapacitását, amelyet a belföldi szükséglet nem köt le, a Szovjetunió és a népi demokráciák számára kell fenntartani: továbbá oda kell irányítani minden olyan exportárut - kölcsönösség alapján - ami a többi tervországokban deficitet. Ezen a téren a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa működése kétségtelenül rövidesen eredményre fog vezetni. Emellett figyelembe véve a válság közeledését, a tőkés országokba szánt kiviteli mennyiségek eladását gyorsítani kell és a kapitalista országok körében a svájci frank és dollárért történő eladásainkat kell erőltetni.*”

Kidolgozandónak ítélték a tőkés országokkal kapcsolatos behozatali politikát, méghozzá egy várható áresésre számítva. Csökkentésre ítélték az árkiegészítéssel kapcsolatos kiadásokat, mert ez már 1949 első hónapjaiban 60 millió forintra emelkedett. Szűkítendőnek tekintették a behozatalat, bővítenédként a kivitelt. Ezt a termelő vállalatok felé kiemelt politikai kérdésként kezelték és premizálást, valamint szigorúbb ellenőrzést és büntetést is kilátásba helyeztek. 1949. július 6-án az MDP KV Titkársága megerősítette az Államgazdasági Bizottság határozatát.

1950. május 10-én a Titkárság ismét napirendre tűzte a külkereskedelm kérdéseit. Az 1950-es terv 409 millió forint aktívummal számolt. A külkereskedelmi volumen tovább emelkedett, jelentősége a gazdaság egészében is növekedett, ennek megfelelően a Titkárság elé került anyag a terv teljesítését egyre fontosabb feladatként jelölte meg, mi több, még az év folyamán tovább akarta bővíteni a forgalmat a Szovjetunióval, a KGST országokkal, valamint meg kívánta indítani Kínával. Fokozni akarta a kivitelt a tőkés országok felé, ugyanakkor a lehetőségekhez képest szűkíteni az onnan származó behozatalat. A külkereskedelmi politika legfontosabb elveit a következőképp rögzítette:

„*Külkereskedelmi forgalmunk további kiszélesítése a Szovjetunió és a népi demokratikus országok felé. Egységes árnívó kialakítása ezekben a viszonylatokban.*”

A hosszúlejárattal egyezmények rendszerének kiépítése, elsősorban a tervországok felé.

A tőkés országokkal kereskedelmi kapcsolatainkat fenntartjuk és szélesítjük, de nem kívánunk kereskedelmi kapcsolatokat Jugoszláviával, Görögországgal és Spanyolországgal fenntartani.

Sem az eladásokat, sem a vásárlásokat nem koncentrálnak egy-egy tőkés piacra, hanem az áruk vételét és eladását igyekszünk különböző piacokra elosztani.

Kereskedelmi kapcsolatokat igyekszünk erősíteni olyan tengerentúli országokkal, ahol a nemzeti burzsoázia ellenállása mutatkozik a nagy imperialista országokkal szemben.

A számunkra nem feltétlenül szükséges jószágok behozatala elől az eddiginél is fokozottabb mértékben igyekszünk kitérni, ilyen árukat csak akkor veszünk fel a kontingenslistába, ha az elutasítás a számunkra fontos egyezmény létrejöttét kockáztatná.”

A koreai háború kitérését követően, 1950. augusztus 24-én zártkörű megbeszélésre került sor Gerő Ernőnél. Ezen nemcsak részt vett a szabadságát idehaza töltő Karádi Gyula, de az írásos előterjesztést is ő készítette. A téma a kapitalista országoktól való függés csökkentésére vonatkozó javaslatok, illetve a „tervországokkal” való többéves külkereskedelmi megállapodások előkészítésének meggyorsítása volt. A megbeszélés valószínűleg a KGST Iroda elé terjesztendő magyar anyag kidolgozását, illetve véglegesítését szolgálta. A szöveg napirendre tűzést a nemzetközi helyzet éleződésével, vagyis a háborús helyzetre való felkészüléssel és a tőkés diszkriminációs intézkedések erősödésével indította, és indokolta Karádi. A nagy háborús felvásárlások szerinte tovább nehezítik egyes árucikkek beszerzését. Az intézkedéseknek első helyre az ötéves terv felülvizsgálata került abból a szempontból, hogy azon iparágak fejlesztése sorolódjon előre, amelyeknek van hazai nyersanyag bázisa, vagy megteremthető, illetve Magyarországot csökkentse, vagy szüntesse meg a kizárólag kapitalista piacon eladható termékek gyártását. A második helyre a deficit cikke felhasználásában a fokozott takarékoskosságot tette. A külkereskedelm elsődleges feladata a deficit cikke tervországokból való beszerzésének erőltetése legyen. Növelte volna a javaslatcsomag a külkereskedelm tervszerűségét, ez egyet jelentett azzal, hogy a

megállapodásokban nőnie kell a kötelező kontingensek arányának, és rögzíteni kell az árakat. A legfontosabbnak azonban a többéves kereskedelmi megállapodások tető alá hozását tekintette Karádi Gyula. A megállapodások minél nagyobb területen minél több termékre terjedjenek ki és a kooperációs lehetőségeket is vegyék figyelembe. Miután az ilyen megállapodások komoly előkészítést követelnek, ezért Karádi azt javasolta, hogy előkészítő bizottság jöjjön létre a külgazdasággal felső szinten foglalkozó szervezetek, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Titkársága, a minisztériumok, és az Országos Tervhivatal részvételével. A megállapodásokat évente felül kell vizsgálni, és ha lehet, bővíteni kell őket.

Az értekezlet résztvevői nagyon sok mindent elfogadtak az előterjesztés javaslatai közül. Megállapodtak abban, *hogy meg kell állítani a tőkés világtól való függőséget*, a csökkentés érdekében felül kell vizsgálni az ötéves tervet, takarékosági intézkedéseket kell bevezetni, és importpótló anyagok felhasználására kell törekedni. További erőfeszítéseket kell tenni a tervszágekkel való kereskedelem kiszélesítésére, tartós és egységes árakat kell elérni, és a külkereskedelemben rendszeres, és közvetlen kapcsolatokat kell kialakítani. Gyorsítani kell a hosszú lejáratú, azaz többéves megállapodások megkötését. Ennek érdekében előkészítő bizottságot kell létrehozni. Ebben szerepet kell kapnia a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Titkárságának, a Külkereskedelmi Minisztériumnak és az Országos Tervhivatalnak. A legfontosabbnak a szovjetekkel való többéves megállapodás megkötését ítélték, itt az 1951. január 1-jei lépést célozták meg. Ezzel párhuzamosan induljon tárgyalás csehszlovákokkal és a németekkel, illetve a lengyelekkel, utóbbinál a korábbi megállapodás kibővítéséről. A külkereskedelmi forgalmat viszonylag magasnak ítélték, azt akarták elérni, hogy a kivitel ne haladja meg a nemzeti jövedelem 7%-át.

Még a KGST irodaülése előtt, 1950. október 4-én került a Titkárság elé egy külkereskedelmi anyag, ami súlyos feszültségekre mutatott rá. A forgalom növekedését sikerült elérni, de a behozatal az előzetes elképzelések felett, a kivitel azok alatt teljesült. Aktívum helyett az év első nyolc hónapjában 272 millió forint passzívum, tőkés relációban 330 millió forint passzívum keletkezett. A kiviteli bajok okai között a termelés mennyiségi és minőségi hiányosságait (gyártási kapacitás és áruhiány), valamint a külkereskedelmi vállalatok tehetetlenségét említették, aminek következtében egyre növekedtek az eladatlannal készletek. A behozatalnál egyelőre előbbre sorolták az embargót a devizahiánnyal. A helyzetet a testület a már megszokott módon igyekezett kezelni: csökkenteni kívánta a tőkés, növelni a tervszágekkel való behozatalt, és növelni akarta a tőkés országok felé a kivitelt.

A második dokumentumból kiderül, hogy erről az anyagról és a Titkárság üléséről Karádi nem értesült.

Ezt követően került sor a KGST Iroda október 13-ai ülésére, amelyről Karádi Gyula az itt közölt jelentésben számolt be Friss Istvánnak. **(Lásd az 1. számú dokumentumot!)** A koreográfia szerint a tagországok kihasználták az alkalmat, hogy kifogásaikat, sérelmeiket a napirenden szereplő országgal szemben megfogalmazzák. Jelen esetben ezt a szerepet a román delegátus játszotta el. Ami meglepő és megnyugtató volt, az Mikojan fellépése a magyarok védelmében. Különösen annak volt jelentősége, amit a tőkés kapcsolatok leépítésével szemben mondott, s ami a szovjet vezetés álláspontját tükrözte a világkereskedelmi politikában. Ez általában a kapcsolatok fenntartása mellett volt, ugyanakkor konkrét kérdésekben azok politikai hasznának mérlegelése alapján ítélte meg a bővítést, szűkítőt vagy épp az elszigetelő gyakorlatot. Ahol a tőkés nagyhatalmak, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok pozíciójának gyengítésére volt lehetőség, ott kereskedelmi befolyása erősítésére törekedett Moszkva. Ilyen példaként említette a Finnországgal való bővülő viszonyt.

Október 25-én Csehszlovákiával folytatódott a beszámoló és az e felelő viták sora. **(Lásd a 2. és a 3. számú dokumentumot!)** A vita alaphangja ellentéte volt a Magyarországgal kapcsolatos ülés hangütésének. Csehszlovákia ekkor még jelentősnek mondható tőkés kapcsolatokkal rendelkezett, de terveiben már ezek leépítése szerepelt, ami nem hatotta meg a tagországok nagy részét és igényeik kielégítését, vagyis a csehszlovák külkereskedelmi áthangolását követelték. Ezzel egyetértett Mikojan is, az ő hozzászólása azonban minőségében más volt, mint a kisebb tagországoké. Mikojan mélyreható információkkal rendelkezett Csehszlovákia gazdaságáról, így nem egyszerűen a külkereskedelmi orientáció megváltoztatását, hanem belgazdasági fordulatot, a kettősen autark gazdaságpolitikára való áttérést igényelte az országtól. Egyfelől a nyersanyag- és alapanyag-termelés felfuttatását, a fogyasztás visszafogását, másfelől ő is a KGST külkereskedelmi igények kielégítését szorgalmazta. Mikojan most kifejezetten a sztálini felfogással megegyező stratégiát képviselte a katonai követelmények említése nélkül. A csehek eleve névű vágott ezek közül a nyugati határ közelében osztrák és nyugat-német kölcsönrel tervezett erőmű, amelynek megépítésével szemben egyértelműen állást foglalt. Ugyanakkor jelezte, hogy a Szovjetunióval létrejött hosszú távú megállapodás előnyei ellensúlyozzák Csehszlovákia veszteségeit.

Mint a jegyzőkönyvből kiderül, Karádi természetesen felfogta, hogy Mikojan véleménye a többi országnak is szól, a szovjet vezetők információs monopóliumukat, gazdasági potenciáljukat a többéves kereskedelmi megállapodásokon keresztül érvényesíteni akarják, az alkukra ezeken a kereteken belül van lehetőség, a nyugati tőkés kapcsolatok részleges leépítése, az egymás felé fordulás általános követelménnyé vált.

1951 elejétől a munka mindinkább a kereskedelmi egyeztetések felé fordult. Egymás után számoltak be az országok külkapcsolataikról: Románia, majd Bulgária. 1951. március 23-án Mikojan jelenlétében került sor az NDK beszámoltatására. Kereskedelmi forgalmuk a tagországokkal így alakult: az összforgalomban 1948-ban 47%, 1949-ben 55%, 1950-ben 68,7% volt. A betervezett terv szerint 1951-re ez 82,5%-ra ment volna fel! A vita éles volt, de Mikojan megvédte a németeket. Tombolt az autarkia felé való törekvés. Mindennek a tetőpontja az 1951. május 25-ei irodaülés volt, ahol a delegátusok értékelték a befelé fordulás „eredményeit.” Mikojan rendkívül elégedett volt a kapcsolatok 28-30 százalékos növekedését látva, sőt további emelkedést prognosztizált. A Szovjetunió részéről jelentős közszükségleti cikkimportot ígért. Ugyan látta a krónikussá váló szállítási lemaradásokat, de ezt technikai, fegyelmi problémának tekintette. Látta a kielégítetlen igényeket, de ezt a növekedés gyermekbetegségének vélte. Nem sejtette, ami néhány év múlva nyilvánvalóvá lett, hogy sem a többoldalú klíring, sem a szállítási lemaradások, sem az energia gondok, sem a kiemelt területnek tekintett golyóscsapágy szükséglet megoldása nem valósul meg. A bajok csak halmozódni fognak.

Az alábbi, a KGST apparátus által összeállított táblázat mutatja, hogy a csehszlovák külkereskedelmi vitában Mikojan által képviselt irány milyen mértékben érvényesült az egyes országokat illetően. Ha az adatok pontosságáról nem is vagyunk teljes mértékben meggyőződve, a trendek egyértelműek. Csehszlovákia export-import értékei az 1. sz. táblázat szerint a KGST országokkal, Kínával és a Szovjetunióval növekvő, a tőkés országokkal csökkenő. 1952-re mind az export, mind az importot illetően már a Szovjetunióval való kereskedelme is meghaladta a tőkés országokkal való kereskedelem volumenét. A tőkés országokkal való kereskedelemben a 2. sz. táblázat adatai szerint a legnagyobb visszaesést Csehszlovákia és Magyarország szenvedte el. Kisebb, de jelentős csökkenés tapasztalható az NDK és Lengyelország esetében is. Románia és Bulgária eleve rendkívül alacsony szintről indult és még ez is csökkent, a 20 százalék körüli román import kivételével.

1. számú táblázat

Csehszlovákia külkereskedelmi forgalma

millió rubelben

		1949	1950	1951	1952	1953
KGST országokkal						
	export	1 508,4	1 707,4	2 083,4	2 516,3	3 101,1
	import	1 394,9	1 518,4	2 320,5	2 482,4	2 773,3
Tőkés országokkal						
	export	1 716,7	1 408,2	1 307,3	980,2	872,6
	import	1 762,0	1 268,5	1 573,5	1 021,3	743,6

Szovjetunióval						
	export	754,6	791,6	1 018,1	1 161,9	1 284,9
	import	755,4	826,0	1 079,8	1 276,4	1 375,9
Kínával						
	export	2,5	21,6	148,4	190,5	242,8
	import	-	46,8	239,2	186,0	222,9

2. számú táblázat

A tőkés országok részesedése a KGST országok külkereskedelmi forgalmából

		1949	1950	1951	1952	1953
Csehszlovákia						
	export	53,2	45,2	38,5	28,0	22,0
	import	55,8	45,5	40,4	29,3	21,1
Lengyelország						
	export	55,4	42,7	42,5	34,7	31,1
	import	59,4	38,9	41,2	31,4	27,9
NDK						
	export	46,8	40,6	22,1	25,9	22,5
	import	46,5	31,2	28,3	26,0	24,8
Románia						
	export	16,3	10,9	15,9	10,3	9,4
	import	20,1	23,3	24,4	21,9	19,6
Bulgária						
	export	16,4	6,1	6,5	8,3	13,0
	import	19,6	14,0	5,9	9,0	12,4
Magyarország						
	export	50,9	35,4	32,8	26,4	20,3

	import	56,1	43,4	34,2	29,0	25,8
--	--------	------	------	------	------	------

Forrás: MNL OL M-KS 276. f. 94. cs. 905. 6. e.

Az érem másik oldala a KGST belső forgalmának emelkedése volt. Egy 1951. május 26-ai beszámolóban Karádi azt jelentette Budapestre, hogy az egy nappal korábbi KGST irrodülésen Mikojan elégedetten állapította meg, hogy az egymás közötti forgalom növekedése jelentős, 28-30%-ig esztendő alatt. Ilyen dinamikus változásra nem is számítottak. Optimistán tekintett a nyersanyagtermelés emelkedésére, a gépek és berendezések gyártásának növekedésére, s a még meglévő hiányosságokat a további dinamikus növekedés révén orvosolhatónak nevezte. Egyben elégedetten állapította meg, hogy a kapitalista országok szándékai, vagyis a tervek meghíúsítása kudarcot vallott. Kilátásban helyezte közszükségleti cikkek vásárlását még az év folyamán Lengyelországtól, Csehszlovákiától és Magyarországtól. Ekkor az egyetlen számára igazán komoly figyelmet érdemlő fejlemény a szállítási határidők krónikus be nem tartása és a minőségi kifogások állandó visszatérése volt. Hamarosan azonban kiderült, hogy sokkal súlyosabb kérdéseket sem sikerül megoldani a hosszú távú szerződések megkötése ellenére. A nehézipar nyersanyag- és energiaigénye olyan mértékben növekedett, hogy a legtöbb terméket illetően a tagországok képtelenek voltak az a termelés emelésével nagyarányú beruházások nélkül követni. Például a csapágyak gyártásában nem sikerült a KGST belső ellátást megvalósítani, és a minőségi és szállítási fegyelmi problémák kiküszöbölésére tett intézkedések sem bizonyultak hatásosnak, ami rendszeresen komoly gondot okozott a termelés folyamatosságának biztosításában.

A KGST országok hadiipar-centrikus gazdaságpolitikájának átalakítására csak az 1953-as fordulat után került sor. Ez volt az alapja a külkereskedelemben meglévő KGST autarkia oldódásának is. Amíg a gazdaságpolitika nem fordult az egyoldalú iparcentrikusság felől a kiegyensúlyozott fejlesztés és az életszínvonal emelése felé, a külkereskedelemben a hadiipar által diktált szükségleteket kellett kielégíteni. Ezért nem változtak a trendek 1953-ig annak ellenére, hogy 1951 őszén a szovjetek nagyszabású - jórészt propaganda célú - kampányba kezdtek a tőkés világgal való kereskedés fellendítése érdekében. 1951. október 27-28-án Koppenhágában létrejött egy 50 fős nemzetközi előkészítő bizottság, amelynek tagjai 30 országot fogtak át. A cél egy nemzetközi szabadkereskedelmi találkozó megszervezése volt. Az 1952. április 3-12-e között Moszkvában lezajlott eseményre 42 országból sikerült képviselőket verbuválni.

A nyugati országokkal folyó kereskedelem témája, a küszöbön álló moszkvai kereskedelmi értekezlet előtt, a KGST Iroda 1952. március 22-ei ülésén is területekre került. A napirend pontosan nem az értekezlet előkészítése, hanem a nyugati országok diszkriminációs intézkedéseire adandó válasz volt. Az ülésre minden országnak tervet kellett előterjesztenie a témában. A vita ismét a csehszlovák elképzelés miatt robbant ki, amely két változatot is az asztalra tett. Most azonban fordított volt a helyzet. Az első változat az 1948-as négy milliárd rubellel szemben az 1952-1955-ös időszakra 2,4 milliárd, 1956-ra már csak 1,6 milliárd rubel volumenű forgalmat képzelt el a fejlett világgal, ezen belül a gépek és a felszerelések részesedése 7-8%-ra esett volna vissza. További keletiesítést jelentett, hogy csökkenteni akarták a külkereskedelemben nagyságrendjét is, miután azt túlzottnak tartották. A második variációban a nyugati kereskedelem volumenét évi 4,2 milliárd rubelben akarták rögzíteni. A csehszlovákok a KGST autonómia hatékonyasága növelése érdekében a tábor nemzetközi kapcsolataival foglalkozó állandó bizottság felállítását is javasolták. Vitatták azt a magyar álláspontot, hogy az embargóval szemben nem szabad ellenintézkedéseket foganatosítani. A csehszlovák álláspont már azért is meglepő volt, mert a nemzetközi konferencia előkészítése érdekében 1952. február 15-ére Moszkvába rendelték a külkereskedelmi minisztereket ajánlattegyezés érdekében, mégpedig úgy, hogy elvárták a korábbi esztendőök erőteljes csökkenése okának, a diszkrimináció hatásának értékelését is.

A vitában a románok a magyarokkal értettek egyet, és nyomatékosították, hogy a nyugati kereskedelmi diszkrimináció megtorlására nincs szükség. A csehszlovákok magatartásával Mikojan sem értett egyet, aki pedig pontosan erre ösztönözte őket 1950-ben. Most a tőkés kereskedelmi forgalom 1948-as volumenének visszaállítását, esetleg emelését ajánlotta. Csehszlovákia szerinte ipari felszereléseket, sőt egész gépjárműket szállíthat például Dél-Amerika, Ázsia kevésbé fejlett országaiba nyersanyag ellenében, de Ausztria felé is ki kellene használni a lehetőségeit. Közbevetőleg jegyzem meg, hogy a szocialista országok részesedése Csehszlovákia külkereskedelmében 1952-ben meghaladta a 71%-ot, 1953-ban ez tovább nőtt 78% fölé, 1954-ben közel 75%-on állt és 1955-ben csökkent 70%, majd 1956-ban 65% körülire. Mikojan egyébként a világkereskedelmi konferencia előestéjén a minden irányú nyugati nyitást pártjára állt. Biztatta az országokat, hogy törekedjenek szerződések megkötésére a nyugati üzleti körök képviselőivel, hogy ne mondassák, az egész értekezlet pusztán propaganda célokat szolgál. Szorgalmazta a román ásványolaj export bővítését is, persze magának is ellentmondóan a KGST partnerek igényeinek figyelembe vételével. A lengyel, bolgár, magyar kereskedelembővítő programot ennek megfelelően jónak ítélte. Végül is egyetértés alakult ki az irányvonalat illetően és abban is, hogy nem foganatosítsanak megtorló intézkedéseket a diszkrimináció miatt.

Az előkészítés során a KGST országok teljesítették azt a feladatot, hogy egyöntetűen szorgalmazzák a tőkés világgal való kereskedelmi kapcsolatok fejlesztését, sőt, tegyenek ajánlatokat főként a nyugat-európai országoknak üzletkötésekre. Össze is jött egy nagyságrendben 30 milliárd rubeles ajánlatcsomag (ebben Kína is benne volt), amiből aztán néhány kisebb üzlet meg is valósult.

Ettől az időtől kezdve a tőkés országokkal való kereskedelem „ültése” lekerült a napirendről.

Jól mutatta ezt a helyzetértékelést az SZKP 1952 októberében lezajlott XIX. kongresszusa. Mikojan október 9-én tartotta meg beszédét. Sztálin „A szocializmus gazdasági problémái a Szovjetunióban” című művére hivatkozva az árutermelés fennmaradásáról, az életszínvonal, az ellátás fejlesztéséről beszélt, az árutermelő viszonyok, ezen belül a külkereskedelemben jelentőségét emelte ki. Egyfelől a tőkés országokkal kölcsönös előnyökön alapuló külkereskedelemben fejlesztés mellett érvelt. Persze az itt tapasztalt erőteljes csökkenés felelőseként az USA agresszív politikáját jelölte meg. Más, kölcsönös előnyökre építő országok mindig támogatásra találnak a Szovjetunióban - mondta. „Ennek ragyogó példája a Finnországgal folytatott kereskedelmünk.” Másfelől hosszan taglalta a tervországokkal folytatott kereskedelem jelentőségét, amelynek a szovjet külkereskedelemből való részesedése 80%-ra rúgott. Sztálin tétele a két, egymástól különálló világpiacról természetesen érvényben maradt, amíg a szocialista világpiacot segít, addig a kapitalisták feszültségektől terhesnek kellett bemutatni, ahol az USA az európai országokat, Angliát és Franciaországot kiszorítja a világkereskedelemből, és függővé teszi Dél-Amerika államait. Ez egyet jelentett a szembenállás, a tábor szintű autarkia fenntartásával. Mindez azt mutatta, hogy a kelet-nyugat kereskedelmében megmaradt a szovjet politika kétarcúsága, áttörés nem történt.

Sztálin halála után a Szovjetunióban is megértek a feltételek a gazdaságpolitikai vonal módosítására. A szovjetek a csatlós országok válságjelenségeit észlve 1953 nyarára a beavatkozás mellett döntöttek. Ezt követte a belpolitikai fordulat, ami Malenkov miniszterelnök 1953. augusztus 8-án, a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetjének 5. ülésén elmondott beszédéhez kapcsolódott. Ebben az életszínvonal emelésére, a közszükségleti cikkek termelésének bővítésére, a mezőgazdaság gyors fellendítésére helyezték a hangsúlyt. Ezt követően az SZKP KB 1953. szeptember 3-7-e közötti ülésén az új vezető, Ny. Sz. Hruscsov a mezőgazdaság fejlesztésének programját terjesztette a testület elé. 1953. október 17-én Mikojan is megszólalt, és ismertette a Minisztertanács és az SZKP KB határozatát a belkereskedelmi politika megváltoztatásáról. Ez jelentős fordulatot ígért az ellátás teljes spektrumában.

A KGST apparátusban a váltás jelei késő nyáron kezdtek érzékelhetővé válni. Szeptemberben már tudott volt, hogy a szovjetek napirendre tűzik a tőkés országokkal való kereskedelem kérdését. Ugyanakkor a fogyasztási cikkek hatékonyabb belső cseréje is felvetődött.

A KGST Iroda október 27-ei ülésén a szovjet delegátus bejelentette, hogy a Szovjetunió kiszélesíti kereskedelmét a kapitalista országokkal. Tárgyalások kezdődtek Olaszországgal, Belgiummal, Finnországgal új kereskedelmi egyezmények megkötése érdekében. Élelmiszeripari, és más fogyasztási cikkek vásárlásáról is szó volt. Kiegészítő importban gondolkodnak, - mondták - és valutáért vesznek, nem kötik ezeket az ügyleteket árucseréhez. Ugyanakkor ezekben a kérdésekben tapasztalatok cseréjét tartották szükségesnek a KGST országok között, ami valami olyasmit sejtett, hogy a szovjetek tanulni akartak csatlósaitól. A szovjet fél most komolyabb biztatást adott szövetségeseinek a nyugati irányú kereskedelem élénkítésére. Egyben átalakították irányítási struktúrájukat. A Külkereskedelmi Minisztériumukban együttműködési fősztályt szerveztek közvetlenül a miniszternek alárendelve. Legfelső szinten a kül-, és a belkereskedelemben területét továbbra is Mikojan fogta össze. Sőt, 1955 januárjára elkészült a tőkés országokkal való kereskedelmi tevékenység további összehangolására vonatkozó ajánlást tervezte. Ez továbbra is előírta egy korábbi - pontosan 1950. január 25-ei - határozatnak megfelelően, a kereskedelmi információk negyedévenkénti kicserélését a tagországok közötti, beleértve a nemzetközi kiállításokon való részvétel tapasztalatait, a fejlődő országokkal kapcsolatos gyakorlati lépéseket, a nemzetközi gazdasági szervezetekben való részvételt, az elszámolások helyzetét, a piacutatással és a versenytárgyalásokkal kapcsolatos információkat. A „szoros embérfogás” tehát megmaradt.

A KGST Tanácsa 1954. március 26-27-én ülést tartott. Az ülésen a szovjet delegáció vezetője, Mikojan elnökölt. Ezen az ülésen hozták szinkronba a KGST és a tagországokban mutatkozó gazdasági irányváltás politikáját. Ez egyrészt a tervek összehangolásának követelményét, és ennek megfelelő szervezeti korszerűsítését jelentette. Az egyik legfontosabb döntés a Tanács legitimitációja és jelentőségének növelése volt. Elhatározták, hogy évente legalább kétszer ülészenek, nem kizárólag Moszkvában. Ismételten nyomatékosították, hogy a Tanács csak és kizárólag teljes egyetértéssel hozhat határozatot. (Például új tagot az Iroda nem vehet fel, ahhoz a kormányok egyetértésével tanácsülési határozat kell.) A Tanács tagjainak helyettesei a nemzeti apparátusok élén folyamatosan dolgoznak, havonta üléseznek. A Tanács üléseinek előkészítését önálló titkárság végzi, amelynek élén olyan emberek állnak, akiket a Tanács nevez ki.

A másik újdonság abban állt, hogy a figyelem középpontjába a KGST tagországok belső kereskedelmének fejlesztése került. Ez szinkronban volt a mikojani kereskedelempolitikai felfogással. A belső kereskedelem és ennek megfelelően az ellátás javítása feladatának rendelték alá a többi kérdést, nevezetesen a közlekedés, a tranzitszállások fejlesztését, a műszaki-tudományos együttműködés és ezzel kapcsolatos tapasztalatcseréket, illetve a tőkés országokkal való kereskedelem összehangolását.

Ezeknek a döntéseknek megfelelően indult el a további munka, az 1954. június 24-25-ei ülésen. Itt azonban már nem Mikojan, hanem *I. Kabanov* volt a szovjet delegáció vezetője és egyben az elnök is.

A KGST új irányvonala az enyhülési politika jegyében nemcsak szavakban, de a gyakorlatban is nyitást jelentett a tőkés világgal való hatékonyabb kereskedelem irányába, szakítva az egyoldalú iparosítással ennek spektrumát is kiterjesztette a közszükségleti cikkek felé. A KGST országok együttműködését pedig nem kizárólag a kereskedelmi kapcsolatokon keresztül próbálta meg szabályozni, hanem 1954 nyarától nekilátott a termelési kooperációs kapcsolatok előkészítésének. Vagyis visszakanyarodtak az 1950 őszi elvetett eszközökhöz. Ez vezetett aztán az 1956 nyári megállapodáshoz, amelynek sorsát egy korábbi dokumentumközlésben igyekeztem bemutatni .

1.

Karádi Gyula levele Friss Istvánnak 1950. október 13.

28501013

Moszkva, 1950. október 11.

Titkos!

7 oldal, készült 2 pld-ban

Friss István elvtársnak

MDP Államgazdasági Osztály

Budapest

Kedves Friss elvtárs!

Szita elvtárs bizonyára elmesélte, hogy szabadságod ideje alatt nálunk komoly változások következtek be: Lavricsev elvtársat leváltották, és a Tanács állandó tagjává a szovjet kormány Mikojan elvtársat delegálta. Ő azóta a Bűró ülésen is részt vesz, mint a szovjet tag. Eddig két ülésünk volt az ő jelenlétében. Az egyik a Német Dem[okratikus] Köztársaság felvétele volt napirenden, a másodikon, október 6-án az én információim Magyarországnak a kapitalista országokkal folytatott kereskedelméről és a Tanács erre vonatkozó szófiai határozatának a végrehajtásáról.

Az információ lényegében ugyanaz, amit Neked és a Háy [László] elvtársnak is bemutatam augusztusban, otthonlétemkor . Visszajövetelem után kisebb módosításokat eszközöltem rajta: kicsit lerövidítettem és befoglaltam a Gerő elvtársnál megtartott értekezleten elhatározott intézkedéseinket is. Az ülésen az információt természetesen nem olvastam fel, csupán egy kis bevezetőt hoztam, amelyben rámutattam arra, hogy a jelentésben szereplő időszak óta, különösen június vége óta a kapitalista országokkal folytatott kereskedelmünk megnehezült: az amerikai ellenőrzés közvetlenebb és az amerikai felvásárlások is nehezítik a helyzetet. Összefoglalva a jelentés konklúzióit, rámutattam arra, hogy Magyarország külkereskedelmi fejlődése egészséges irányú. Erről tanúskodik többek közt, hogy míg 1938-ban a jelenleg KGST-ben levő országokkal való magyar külkereskedelmi forgalomnak nem egészen 14%-át tette ki, addig ma csaknem 60%-át. Persze ez nem jelenti azt, hogy egyes részletekben nincsenek kisebb-nagyobb hiányosságok, különösen a KGST országokkal való összehangoltság terén. Itt kiemeltam a koordinációs bizottság sűrűs működésbe hozatalának szükségességét. Kiemeltam, hogy az együttműködés kiszélesítésének és elmélyítésének legaktuálisabb feladata a hosszulejárati külkereskedelmi megállapodások megkötése, amelyeknek az előkészítése folyamatban van. Hangsúlyoztam, hogy a Tanács határozata szerinti stratégiai és deficités árukat csak igen jelentéktelen mértékben szállítottunk ki kapitalista országokba, de még tovább is csökkenteni fogjuk ezeket a kiszállításokat, különösen, ha a Tanácstag országok még inkább segítenek bennünket számunkra létfenntartású egyes anyagokkal, különösen színesfémekkel, hengereltáruval és gépekkel. Javasoltam, hogy mielőbb kezdjük el a külkereskedelmi tervek egyeztetését, legalábbis a legfontosabb áruk tekintetében. Javasoltam, hogy az egyéves kereskedelmi megállapodások végrehajtását rendszeresen ellenőrizzék a szerződő felek és szélesítsék azokat ki évközben is, amire az utóbbi időben vannak jó kezdeményezések.

A vitában Radulescu, Ruzsanszki, Pavlov (szovjet tanácsnok, a Külkereskedelmi Minisztérium balkáni csoportjának a vezetője), Guszek, Pavlov (tanácsnok, a bányászat és a metallurgia szakértője) és Mikojan elvtárs szóaltak fel.

Radulescu elég élesen és nem túlságosan objektívan kritizálta külkereskedelmünket, illetőleg az információt. Azt írjuk - mondta többek között -, hogy a kapitalista országokkal való külkereskedelmünk 1950 első felében, összehasonlítva 1949 első felével nemcsak relatíve, de abszolút számokban is csökkent. Ez nincs így - mondta -, mert a kivitelünk tényleg csökkent ugyan, de a behozatalunk valamiképp nőtt, és azt valamivel ki kellett egyenlítenünk, ha nem áruval, akkor valutával vagy arannyal. Hogy sok elektromotort és szerszámgépet szállítunk ki kapitalista országokba, ugyanakkor tudja, hogy sem Románia, sem Bulgária felé nem szállítottunk annyit, amennyit ők kérnek. Helyteleníti, hogy Magyarország jelentős mennyiségű textiláru szállít ki a kapitalista országokba (itt közbeszólt Mikojan elvtárs: „hát mivel fizessen?”), amikor a pamut nagy részét a KGST országokból kapja. Ez valamifajta „kereskedelem a kereskedelemért”. Hogy a stratégiai anyagok kivételének általunk adott indoklása nem kielégítő, igaz ugyan, hogy 15-20-szor többet hozunk be belőlük, mint amennyit kivittünk, de minden egyes esetben szükségesnek látja bizonyítani, hogy a kivitelre rá lettünk kényszerítve. Hogy az információban túl sokat foglalkozunk a KGST-országok egymás közti viszonyával. Hogy a mezőgazdasági áruk lebecsülése csendül ki az információból. Hogy a legkönnyebb útját választjuk a kérdés megoldásának, azt mondván, hogy adjatok többet, akkor jobban korlátozni tudjuk a forgalmunkat a kapitalistákkal. És végül felhozott két konkrét esetet, amikor a románokkal nem egyeztetetten léptünk fel a kapitalista piacokon. Az egyik cukor eladása Ausztriának. Bár voltak előzetes tárgyalások a román és magyar cégek között és állítólag megegyeztek, hogy \$ 212.- áron kínálják fel, a magyar cég 208-ért adta le. És volt valami általa is jelentéktelennek minősített „gyümölcs-ügy”.

Ruzsanszki helyeselte a magyar külkereskedelméről adott információt, és javasolta annak elfogadását. Csatlakozott az információban hozott javaslatokhoz és különösen kiemelte a külkereskedelmi tervek egyeztetésének szükségességét és a koordinációs bizottság működésbe hozatalát, mint fő feladatokat.

Pavlov (szovjet tanácsnok) két kérdésben szólott hozzá. Nem helyeselte az információt, ahol arról írok, hogy jóllehet Magyarország azáltal, hogy külkereskedelmének zöme ma már a KGST-országokkal bonyolódik le, nagyrészt függetlenítette magát a kapitalista piactól. Mégis egyes árukban a függés igen erős. És itt felsoroltam a színesfémeket, ócskavasat, gyapotot, gyapjút, műszálát, fát és fűrészáru, bőrt, műgumit, nyersfoszfátot, ammóniákszódát, marónátront, anilinfestékeket, szerszám- és egyéb gépeket és hengereltáru, felsorolva a legtöbb cikknél, hogy a szükségletünknek hány %-át kényszerülünk 1950-ben kapitalista országokból fedezni. Pavlov elvtárs kifejtette, hogy véleménye szerint ez nem jelent „gazdasági függőséget”, mert ezeknek az anyagoknak nagy részét meg tudjuk kapni KGST-országoktól is, és külön felemlítette a fát, marónátront, ammóniákszódát. A második, amit felhozott, az a következő és ez a fontosabb: Magyarország Olaszországnak eladott két tétel búzát, az egyiket májusban 79 \$-ért, a másikat, 25 000 tonnát augusztusban 86 \$-ért. A szovjet megbízottak ugyanakkor 90 \$-os árat tudtak volna elérni. Igaz, hogy a koordinációs bizottság nem működik, de a magyaroknak lett volna módjuk más úton érintkezést venni a szovjet kereskedelmi szervekkel. Az össze nem hangoltság mindkét félre káros volt.

Guszek (cseh tag) elvtárs kiemelte a külkereskedelmi tervek egyeztetésének a fontosságát a cseh ipar végleges profiljának kialakítása szempontjából, sürgette a koordinációs bizottság működésbe hozatalát. Kérdést intéztem hozzá, hogy mennyi gabonát és kukoricát vittünk ki ebben az évben kapitalista országokba? Nyilvánvalóan Mikojan elvtárs jelenléte akadályozta abban, hogy más formában ne panaszkodjék arról, hogy kevés kukoricát kapnak.

Pavlov (metallurgiai szakértő) információmnak ahhoz a részéhez szolt hozzá, ahol felkérem a szovjet, cseh és lengyel kormányok Búronál levő képviselőit, támogassák kérésünket a következő egy-két évben több hengereltáru szállítását illetően. Pavlov kifejtette, hogy a rendelkezésére álló adatok szerint Magyarországnak jelentős ki nem használt hengerdei kapacitása van, amit jobban ki tudna használni, különösen, ha a KGST-országokkal megegyezésre jutna az egyes profiok termelésének az elosztását illetően, mert ma a kis mennyiségű erősen akadályozó kapacitás kihasználását.

Ezután Mikojan elvtárs kért szót. Bevezetőben megállapította, hogy az információ lényegében helyesen tükrözi vissza a magyar kereskedelem egészséges irányvonalát, ezért csatlakozik Ruzsanzszi javaslatához, hogy a Búró az információt vegye tudomásul.

Kifejtette, hogy ő sem tartja szerencsésnek az információ fogalmazását a kapitalista függőséget illetően. Ez a fogalmazás egyesekben azt a gondolatot keltheti, mintha a kapitalista országokkal való kereskedelem elorvasztása volna a célunk. A fontos, hogy előnyösen kereskedjünk velük. Azt kell tőlük megvennünk, amire szükségünk van, nem pedig azt, amit ők kivinni akarnak; olyasmiket eladni nekik, amit eladhatunk, anélkül, hogy népgazdaságainknak kára keletkezhetne belőle. Hogy ki függ jobban a másiktól azt nem olyan egyszerű meghatározni. Például Magyarország meg tudna lenni a német gépszállítások nélkül is, de a németek nagyon rá vannak szorulva a mi gabonánkra. Vagy van egy sor szomszédos állam (Ausztria, Svájc, Olaszország), akikkel már hosszabb idő óta kialakult a kereskedelem bizonyos formája. Ezek maguk is inkább függő országok. *Pl. a Szovjetunió erős gazdasági kapcsolatokat tart fenn Finnországgal, meggyőződése, hogy ez erősíti Finnországban a demokratikus erőket. Nemrég kötöttek megállapodást, benzint adnak el nekik*. Kell velük kereskedni, a fontos, hogy előnyösen számunkra. Ő azt hiszi, hogy Magyarország is így ítéli meg ezt a dolgot, és így is kereskedik. A másik kérdés, amit érintett, a diszkrimináció kérdése. Nem olyan veszélyes ez a dolog, amilyen a túldalolon ezt fel szeretnék tüntetni. Ők ijesztgetni szeretnének bennünket, de mi nem vagyunk az ijedősek fajtájából. Rá vannak kényszerítve, hogy hozzánk forduljanak áruikkal. Az elhelyezés krízisé rá fogja őket kényszeríteni erre. Hengerelt árut bőségesen kaphat Magyarország tőlük. A Pavlov elvtárs javaslatát a belső tartalékok felhasználása tekintetében figyelembe veendőnek tartja, bár azt hiszi, hogy a Martin-eljárás területén is vannak akadályok. Ami a koordinációt illeti, elvben megvan, a gyakorlatban sántít. Hogy Magyarország alakította a búza árát Olaszországban, az végeredményben Magyarországnak okozott kárt, mert drágábban adhattuk volna el. Ők (Sz.U.) jelentékeny tétellel léptek fel Olaszországban, és előbb 95 \$-t akartak elérni. Később lementek 90-re, de az olaszok az olcsóbb magyar árra hivatkozva nem akarták az árat megadni. Erre szovjet részről kijelentették, hogy ez esetben előltnak az üzlettel. Erre az egyik olasz céggel 90 \$-os áron az üzlet mégis létrejött. Miután az egyes országoktól a koordinációra vonatkozó vélemények beérkeztek, szükséges, hogy a Búró egy bizottsága megvizsgálja azokat, és konkrét javaslatot készítsen. Szükségesnek tartja, hogy a KGST országok megbízottai évenként többször találkozzanak, és kiszélesítsék a megállapodásokat, ha még most, az év utolsó negyedében is van ilyen javaslatunk, kéri, hogy adjuk át.

Utána még én válaszoltam a hozzászólásokra, bár - és ezt ki is hangsúlyoztam - Mikojan elvtárs hozzászólása után sok válaszolnivaló nem maradt. Igyekeztem megmagyarázni, hogy az „inkriminált kapitalista függőséggel” nem azt akartam kifejtetni, hogy ezzel a függőséggel megszüntetendő a kapitalista országokkal való kereskedelem is, hanem, hogy lényegében ezek a számunkra nélkülözhetetlen cikkek szabják meg ma a kapitalista országokkal való kereskedelmünk fő irányát, és miután a KGST-országokból ezekben az árukban teljesen nem tudjuk fedezni szükségleteinket, lényegében a kapitalistákkal való kereskedelmünk feltételeit is döntően befolyásolják. Ezeknek a legfontosabb cikkeknek felsorolásával el akartam azt érni, hogy a Búró-tag elvtársak jobban megismerjék a magyar külkereskedelem problémáit. Válaszoltam Radulescu hozzászólásának egy-két részére is, és ezzel az ülés (mintegy másfél óra után) véget ért.

Másnap Loscsakov elvtárral beszélgetve megtudtam, hogy Mikojan elvtárs elmentében megelégedését fejezte ki az ülés lefolyásáról. Mikojan elvtárs hozzászólását kiértékelve, fontosnak tartom, hogy ő is részletesen kitért az Olaszországgal kapcsolatos helytelen áron történt eladásokra, és kérem, hogy ebből a jövőre nézve vonjunk le a következtetéseket. A kapitalista országokkal folytatandó kereskedelem irányvonalát illetően pontosan azt fejtette ki, amit Gerő elvtárs nekem elmondott Barvichán, és ami a Lavrisceev elvtárs időszakában egyáltalában nem jutott érvényre a Búró szemléletében, hogy ti. nem azon van a hangsúly, hogy csökken-e vagy emelkedik a kapitalista országokkal való kereskedelmünk abszolút értéke, de hogy úgy kereskedjünk, hogy megkapjuk mindazt, ami népgazdasági terveink végrehajtásához és rövidebb idő alatt való végrehajtásához szükséges, anélkül, hogy függésbe kerüljünk tőlük és anélkül, hogy olyan áruk nagy mennyiségével kellene fizetnünk, amelyekre nekünk vagy a baráti országoknak nélkülözhetetlen szüksége van. Hogy ki lehet, és ki kell használnunk a kapitalista országok között fennálló ellentéteket. Hogy össze kell hangolnunk a kapitalista országokkal folytatott külkereskedelmünket.

Itt említtem meg (a túldalolon kifejejtettem), hogy Mikojan elvtárs a diszkriminációról beszélve megemlítette, hogy lám Anglia és Svédország megszakították velünk a kereskedelmi kapcsolatokat, és Magyarország külkereskedelme ennek dacára nem csökkent, hanem még emelkedett is

A legközelebbi ülésen a cseh külkereskedelem megvitatására kerül sor. Rejtjeles sürgönyben kértem azoknak az eseteknek a felsorolását, amelyeknél a csehek velünk nem egyeztetetten léptek fel kapitalista piacokon és velük szemben mutatkozó egyéb esetleges panaszainkat. A sürgönyt Szita elvtárhoz címeztem.

Itt említtem meg, hogy az otthonnal való kapcsolat kérdése ismét tarthatatlanná vált. A múlt héten Szita elvtárral háromszor is beszélve telefonon kértem információs anyag kiküldését. Az anyagot kijuttatni a mai napig nem tudták, bár közben (6-án) indult futár. Erről nem tudtak. Épp oly nehézséget okoz nekem a hazafelé irányuló jelentések küldése. Itt van ez a jelentés is. Gondolom Mikojan elvtárs véleménye a magyar külkereskedelemtől elég fontos, és könnyen lehet, hogy csak 10-14 nappal az esemény után jut a kezetekbe. Azt hiszem ezen is változtatni kell majd, miután Mikojan elvtárs kinevezésével és közvetlen közreműködésével tevékenységünknek is előreláthatóan nagyobb jelentősége lesz.

Ami az ülésszakot illeti: Loscsakov elvtárs a napokban közölte, hogy most már „hamarosan meglesz”, és mit szólnának egy október 28-ai terminushoz. Mondtam, hogy majd közlöm veletek, de azt hiszem részünkről nem igen lesz akadálya. Ugyanakkor közölte, hogy ők, mármint a Titkárság most dolgozik a koordinációs bizottság elé terjesztendő javaslaton és az ülésszak napirendjének az összeállításán. Néhány napon belül - mondotta - meg fogja adni nekem a pontos adatokat úgy a dátumra, mint a résztvevő személyek számára vonatkozóan. Valószínűleg ugyanannyian lesznek, mint Szófiában, talán a németekkel kibővíve. Az ülésszakot megelőzően, ugyancsak Budapesten ülne össze a koordinációs bizottság. Ma, az előjelek alapján, nem látszik valószínűnek, hogy még ebben a hónapban össze tudnánk hozni. Mindenesetre állapodjunk meg abban, hogy a szesszió időpontját rejtjeles táviratban veled azonnal közölni fogom, mégpedig az egyszer már megállapodott szöveggel: „...-án érkezem, bizottság ...-án”, ahol az első dátum fogja jelenteni a szesszió kezdetét, a bizottság után következő dátum pedig a koordinációs bizottság összehívásának az időpontját. Mindenesetre már meg kell tenni az előkészületeket: a fűtést kipróbálni, a programot előkészíteni, az asztalra az országok megnevezését feltüntető táblácskákat orosz szöveggel elkészíteni stb. Én az eredeti megbeszélésünk szerint továbbra is arra törekszem, hogy egyidejűleg meghívjak hozzánk két-három Búró-tanácsnokot, elsősorban Klimjonovra, Novikovra és Maljavinra gondolok, akik ezt az alkalmat használnák fel arra, hogy a helyszínen ismerkedjenek meg üzemeinkkel, ugyanakkor nekünk össze kellene hoznunk az illetékes szakemberekkel őket a mi fontosabb problémáink tisztázására. Klimjonovval az olaj- és földgázkérdéseket, valamint a barnaszénre alapozandó vegyipar kérdéseit kellene megtárgyalni. Ő ugyanakkor meg szeretné nézni olajfűrészek és olajkutató műszerek gyártására kijelölt üzemeinket. Novikovval az elektromos energiafejlesztési terveink alapkérdéseit lehetne megbeszélni. Maljavin pedig mint a könnyűipar szakértője, elsősorban a textilipar és különösen a műszál-, műselyemgyártás perspektívái kialakításában tudna segíteni. Loscsakov elvtárs még nem adta végleges hozzájárulását fenti személyek meghívásához, de mindenesetre fel kellene készíteni erre is az otthoni szakembereket. Azt hiszem Karczag elvtársék volnának ennek a megszervezésére a legalkalmasabbak.

Az elektromos energiafejlesztés 10 éves tervét áttanulmányoztuk, és most tárgyaljuk át Novikov elvtárral. Legközelebbi levélben közölni fogjuk Novikov elvtárs véleményét és a mi személyes állásfoglalásunkat. Kérek, hogy amennyiben lehetséges, a Gazdasági Bizottság állásfoglalását a fenti kérdésben, amelyet az ügy tárgyalásánál kialakított, közölni velünk.

Más különösebb írivaló nincs. Mikojan elvtárs kinevezésével itt természetesen a légkör is alaposan megváltozott, és kezd valami olyasmi kialakulni, amit elképzeltünk. Valószínű, hogy az ülésszak után bizonyos szervezeti változások is be fognak következni.

Remélem jól kipihenve térél haza szabadságról. Küldök néhány könyvet, az árat engedéllyel majd a Földesinél fogjuk inkasszálni. A nagy enciklopédia első kötetét megkaptad?

Kommunista üdvözléssel

Varga és Péter elvtársaktól is.

Karádi Gyula

Ui.

Még csak annyit, hogy Mikojan elvtárs kijelentése alapján, szovjet részről szívesen veszik, ha magyar részről tudunk még további javaslatot tenni az áruforgalom 1950-ben való kiszélesítésére, azt mielőbb megteesszük. Kérek ezt is említsd meg Háry elvtársnak.

Jó volna, ha kaphatnék valami információt arról, hogy az otthonlétem alatt Gerő elvtársnál elhatározott intézkedések közül mi és hogyan lett megvalósítva?

Karádi Gyula

Jelzet: MNL OL M-KS 276. f. 94. cs. 903. ő. e. - Magyar Dolgozók Pártja, MDP központi szervei, Terv, Pénzügyi és Kereskedelmi Osztály. - Géppel írt eredeti levél, kézzel írt aláírással. A levél tetején kézzel: Titkos! 7 oldal, készült 2 példányban. L. Gerő X/19.

2.

Karádi Gyula levele Friss Istvánnak 1950. november 1.

N°30501101

2213/K9

Moszkva, 1950. november 1.

Titkos.

Készült 2 pld.

Összesen 1 lap

Kedves Friss elvtárs!

Legutóbbi levelem óta egy ülés volt, amelyen elkezdtük a cseh - kapitalista külkereskedelem bírálatát. Három órás ülés után Mikojan elvtárs javaslatára félbeszakítottuk azzal, hogy a legközelebbi ülésen folytatjuk. Eddig csak az információra vonatkozó kérdések hangzottak el, az azokra vonatkozó cseh válasz, továbbá a román, lengyel és bolgár kritika. Mindhárom igen éles volt, különösen a román és a bolgár, és valószínűnek tartom, hogy Mikojan elvtárs nemcsak azért javasolta a megszakítást, mert az idő előrehaladt, de mert mielőtt ő elmondja a véleményét, még egyszer utána akar nézni az elhangzott éles bírálatok indokainak. A részletes beszámolót a vitáról legközelebbi levelemben, a vita lezajlása után fogom megadni.

A sokoldalú klíring életbeléptetésére vonatkozó javaslatunk elkészült és a következő ülés napirendjén szerepel. A múlt ülésen ejtett megjegyzéséből Mikojan elvtársnak arra következtetünk, hogy őt jelenleg élenként foglalkoztatja ez a kérdés. Javaslatunk csupán annyiban megy túl a 2. ülészakon elfogadott határozattól, hogy bizonyos mértékben kiszélesíti a sokoldalú klíring területét a fizetési mérleg egyéb tételeivel is. Azon kívül a klíring-értekezlet jobban előkészített megszervezését javasolja.

Sabanszkit és Radulescut a múlt héten jelentéstételre hazahívták, Sabanszki ma, Radulescu valószínűleg 7-re jön csak meg.

Tegnap este futár meghozta az 53. és 54. sz. küldeményeket. Az 53-at okt. 20-án adták át a Külügynek, de az előző futár otthon hagyta, mert „sok egyéb csomagja” volt. Ez alkalommal ismét fel szeretném hívni a figyelmedet erre a tényre, hogy a Külügy maga dönt arról, hogy melyik csomag sürgős, és melyik nem. Helyes volna, ha értesítenének rendszeresen a munkánkat érintő hazai ügyekről. Így pld. a többi cslenektől úgy tudom, hogy az albánok, meg sem várva a szesszió határozatát, újabb hitelkéréssel fordultak az egyes kormányokhoz, valószínűleg hozzánk is. A szovjet kormányhoz is, ők még nem adtak választ. Ha hozzánk is fordultak, írjátok meg, hogy milyen választ adtunk. Nem kapunk értesítést az otthon tartózkodásom alatt Gerő elvtársnál a külkereskedelemmel kapcsolatban felvetett kérdések állásáról sem. Általában néha kicsit elfog a keserűség, ha látom, hogy egy-két kollégám milyen jól van informálva a hazai dolgokról, mihozzánk képest.

Karczag és Akarat elvtársék által felvetett kérdésekre legközelebbi levelünkben adunk részletes választ. Ez a mostani futár meglepetésszerűen megy. Ülészakra még mindig csak annyit mondanak, hogy hamarosan meglesz.

Eltársi üdvözléssel

Karádi Gyula

Jelzet: MNL OL M-KS 276. f. 94. cs. 903. ő. e. 20. - Magyar Dolgozók Pártja, MDP központi szervei, Terv, Pénzügyi és Kereskedelmi Osztály. - Géppel írt eredeti levél. Kézzel: „Eltársi üdvözléssel Karádi Gyula”. A levél tetején kézzel: N° 30501101, 2213/K9. Titkos. Készült 2 pld. Összesen 1 lap.

3.

Karádi Gyula levele Friss Istvánnak 1950. november 9.

31501114

Moszkva, 1950. november 9.

Titkos.

Készült 2 pld.

Össz. 4 lap

Friss István elvtársnak

Kedves Friss elvtárs!

Elsősorban a csehszlovák információ vitáját ismertetem a kapitalista országokkal való kereskedelemmel kapcsolatban. Mint már előző levelemben röviden említettem, a vita erős kritikai megjegyzésekkel indult X.25-én. Mikojan elvtárs javaslatára a folytatását a következő ülésre halasztottuk, amely november 5-én folyt le. Ezen az ülésen elhangzott hozzászólások talán nem voltak olyan élesek, de különösen Mikojan elvtárs több mint félórás hozzászólása igen fontos és értékes útbaigatásokat adott a cseh elvtársak számára, de fontos tanulságokat a mi számunkra is. Ezért az ő hozzászólását alább igyekszem részletesen visszaadni.

Az okt. 25-i ülésen Mikojan elvtárs bemutatta nekünk Kumikin elvtársat (a külkereskedelmi miniszter első helyettesét), mint az ő helyettesét, aki az ő akadályoztatása esetén részt fog venni a munkánkban. Azóta Mikojan elvtárral együtt ő is részt vesz az üléseinken. Utóbb Loscsakov elvtárstól megtudtam, hogy a szovjet kormány Kumikin elvtársat nevezte ki a Tanács másik állandó tagjává. Egyébként továbbra sem vesz senki sem részt „cslen”-ként a Bűró munkájában, mint ahogy annak idején Lavrisceev elvtárs tette. Ezeket a feladatokat most Loscsakov elvtárs látja el.

A cseh információt magát, ha sikerül, még jelen levelemhez; ha nem, úgy a következőhöz csatolva beküldöm. Igen érdekes, főleg azért, mert első ízben kapunk valamennyire is áttekinthető képet a csehszlovák külkereskedelemről. Gondolom Szobek és Háý elvtársakat érdekelni fogja. Persze szélesebb körben ismertetni nem volna helyes. Bevezetőben Guszek elvtárs, a cseh képviselő, előadta, hogy a csehszlovák külkereskedelem viszonylag igen nagy, aminek fő oka egy fejlett nehézipar, amely nem rendelkezik hazai nyersanyagbázissal és egy fejlett könnyűipar, amely nem rendelkezik megfelelő belső felvevőpiaccal. Ez így maradt rájuk a kapitalista korszakból, és ami még ma is determinálja külkereskedelmüket. Érdekes számokat is közölt a cseh külkereskedelmi forgalom arányáról a nemzeti jövedelemhez. Eszerint az összes külkereskedelmi forgalom (export + import egyútt) a nemzeti jövedelem alábbi %-ait tette ki: 1937...40%; 1947...30%; 1950 (terv)...33%; 1955 (terv)...23%. Előadta, hogy a szeszio is ismeretes határozata óta a stratégiai anyagok kivitele a kapitalista országok irányába csökkent, viszont nem sikerült teljesíteniük behozatali tervüket sem a kapitalista országokból behozandó fontos cikkeket illetően 1950 első felében.

Az előadó irányába feltett kérdések a következő főbb komplexumok körül mozogtak: miért tervezték a cseh elvtársak 1950-re csökkenteni a KGST országok arányát az összforgalmukban?; meghozták-e a várt előnyt egyes nyugati országokkal kötött pénzügyi egyezmények?; valóban rá volt-e kényszerítve elfogadni egyes kapitalista országok által diktált feltételeket?

Guszek válaszában előadta, hogy az 1950-es külkereskedelmi tervet, a megkötött kétoldali alap megállapodások alapján készítették el. Az Angliával és más országokkal kötött pénzügyi megállapodások számukra előnyösek. Angliának a régi és az államosítással kapcsolatban együttes tartozásra vonatkozó évi törlesztéseik - mondta - kevesebbet tesznek ki, mint amennyit eredetileg csak a régi adósságokra kellett volna fizetniük. Fontos nyersanyagokat kapnak, amelyeket máshonnan nem tudnak beszerezni. A svéd kereskedelmi tárgyalásokon szabott feltételek nagy részét azért kényszerültek elfogadni, mert vasércszükségletüknek mintegy 40%-át onnan hozzák be, és ezt „nem reszkírozhatták”. Mikojan elvtárs kérdésére, hogy mi az oka az olajtermékek behozatal csökkenésének, azt válaszolta, hogy a múlt évben túlzott tartalékokat gyűjtöttek fel. Mikojan elvtárs felhívta a figyelmet arra, hogy még mindig feltűnően magas a cseh golyóscsapágy- és műszál-behozatal. Guszek kifejtette, hogy 1950-ben terv szerint 5,7 millió golyóscsapágyat kell gyártaniuk, de a tervet előreláthatóan túl fogják teljesíteni, egyes típusokban mégis jelentős behozatalra szorulnak. Műszálból 1950-ben 26 ezer, 1953-ban 60 ezer tonnát szándékoznak termelni; az angol-amerikai diszkrimináció bizonyos mértékig lassította terveik végrehajtását (egyes gépeket késve kaptak meg).

A vitát Radulescu elvtárs nyitotta meg. Igen éles formában kritizálta az egész csehszlovák külkereskedelmet szemükre vetve, hogy egy egész sor olyan árut visznek ki a kapitalista országokba, amelyekben nem elégtették előzetesen ki a KGST országok szükségleteit. Hogy tarthatatlanul hosszú határidőket adnak egyes ipari felszerelések szállítására. Nincs meggyőződve róla, hogy a pénzügyi kérdések rendezése terén a nyugati államokkal helyesen jártak volna el. Általános tetszést keltve kritizálta az információt, amely megkülönböztetést tesz „fontos” és „nem-fontos” áruk között, fontos áruknak minősítve pld. a gyapotot vagy gyapjút, de nem fontosnak a belőlük készített szöveteket, mondván, hogy „úgy látszik a csehszlovák gyárak sajtóságos képességgel rendelkeznek, amennyiben fontos árukból nem-fontosakat tudnak előállítani”. Persze a megjegyzés nem csupán az információ helytelen kategorizálására vonatkozott, mint arra, hogy helyteleníti a kényszerített cseh kivittelt textilszövetekben és általában olyan árucikkekben, amelyeknek alapanyagát kapitalista országokból kell behozniuk.

Radulescu javasolta, hogy a Bűró állapítsa meg, hogy Csehszlovákia nem tartotta be teljesen a Tanács határozatait, hogy nem kielégítő a viszonya a KGST országokhoz, és hogy kérjük fel Csehszlovákia képviselőjét újabb adatok és információ nyújtására. Magyarán mondván, hogy ne fogadjuk el az információt.

Ruzsanzszi elvtárs lényegében három ponton kritizálta az információt: hogy a cseh elvtársak általában túlbecsülik a kapitalista országokkal való kapcsolatokat, és ami ennek a másik oldala, lebecsülik a KGST országokkal való kapcsolatokat jelentőségét. Másodsor, hogy az Angliával kötött pénzügyi egyezmény előnye az információban közölt számokból egyáltalán nem derülnek ki, mivel a tavalival összehasonlítva az angol forgalmuk a cseheknek erősen összezsugorodott, ezzel szemben nekik, lengyeleknek, bár nem voltak hajlandó aláírni máig sem az angolokkal a pénzügyi megállapodást, a kereskedelmi forgalmuk lényegesen magasabb a csehekénél és emelkedő irányzatú. Végül, hogy a stratégiai anyagok kivételének cseh ellenőrzési módját, mely csupán az utólagos ellenőrzést tartja kézben, egyébként a vállalatokra bizza a dolgot, nem tartja helyesnek.

Sabanszki elvtárs csatlakozott a két előbbi elvtárhoz, és egy sor bulgár panaszt hozott fel, amellyel az együttműködés hiányát és a megfelelő szolidáris viszony hiányát bizonyította. Például, hogy a szőlőnek a kapitalista piacokon való elhelyezésében koordinálják tevékenységüket, a csehek nem tartották be, és a Bulgáriából behozott szőlővel Nyugaton lekonkurálták őket, ezzel 200 ezer \$ kárt okozva; Törökországban és Közép-Keleten is állandóan megnehezítik az ő kereskedelmüket. Nem szállítják le idejében a számukra rendkívül fontoságú villamos erőműveket stb. És mindezt elég elkeseredett hangon adta elő.

A november 5-i ülésen Szpachiu elvtárs (Albánia) szintén azt bizonyította, hogy Csehszlovákia nem tartotta be teljesen a Tanácsnak a kapitalista külkereskedelemre vonatkozó határozatát, és ennek a Bűró határozatában való kimondását javasolta.

Én, a hazulról kapott információnak megfelelően kifejtettem, hogy ha vannak is egyéni (magyar) panaszaink, a két ország közötti kapcsolatok különösen az utóbbi időben, erősen javulnak. Mint nehezményezést megemlítettem, hogy nem adnak évek óta komlóduványokat, hogy bár az utóbbi évben a kapitalisták felé menő cellulóze kivitelük jelentősen (73%) emelkedett, nekünk nem adnak eleget, hogy az Angliával kötött pénzügyi megállapodásukkal erősen megnehezítették nekünk az Angliával való pénzügyi kérdéseink rendezését. Csatlakozva Ruzsanzszi hozzászólásához kimutattam, hogy a stratégiai anyagok forgalma a kapitalista országokkal viszonylag igen előnytelen a csehszlovákok számára. Mintegy másfélszer annyi stratégiai anyagot hoznak be, mint amennyit kivisznek. Nálunk ugyanez az arány 15-18-szoros. Felvettem a Radulescu elvtárs által felhozott „kereskedelem a kereskedelemért” kérdését, miután azt cseh vonatkozásban is említette. A kérdés felhozásával azt szerettem volna elérni, hogy Mikojan elvtárs állást foglaljon ebben a kérdésben (de hiába). Helyesltem a cseh információ azon részét, ahol kifejtette, hogy a cseh ipar átépítését folyamatba tették, és ennél messzeemenőbben figyelembe kívánják venni a KGST országok tartós igényeit, amelyeknek a hosszúlejáratú megállapodásokban kell kifejezésre jutniuk. Ami az információ fölötti határozatot illeti, azt javasoltam, hogy miután nem az információ kijavítása a célunk, hanem az egyes országok külkereskedelmi szervek által elkövetett esetleges hibák kijavítása, vegyük az információt tudomásul, miután Guszek elvtárs az itt elhangzott megjegyzéseket a kormánya felé bizonyára úgyis továbbadja. (E javaslatomból az is származhat veendő, hogy az ülésen én elnököltem, miután novemberben rajtam van a sor.)

Ezután került sor Mikojan elvtárs hozzászólására.

Bevezetőben kifejtette, hogy a vitából látszik, hogy az elvtársak alaposan foglalkoztak az információval. A vita hasznos volt, azt hiszi különösen a csehszlovák elvtársak számára. Az elhangzott kritikai megjegyzések általában helyesek. Ha néha a megjegyzések élesek is voltak, mindig elvtársiak maradtak, segítséget kívántak nyújtani, és hasznosak voltak. Egyébként maguk a cseh elvtársak is látták, hogy vannak hibák, erre vall, hogy maguk is nekiláttak terveik átdolgozásának. Miben állnak ezek a hiányosságok? Talán úgy lehetne kifejezni, hogy a cseh elvtársakat túlságosan kötik a tradíciók. Például a könnyűipar fejlesztése tekintetében. A könnyűipari cikkeket pedig viszonylag nehéz külföldön elhelyezni. Most már elkezdtek átszervezni iparukat, kezdenek elszakadni a tradícióktól, és a saját útjukra lépnek. Elhangzott olyan megjegyzés, hogy a cseh külkereskedelem volumene azért olyan nagy, mert Csehszlovákiának a nehéziparához kevés a nyersanyaga. Ez így nem helyes. Vannak értékes nyersanyagai: vasérc, szén. Viszont túl sok olyan fogyasztási cikket hoznak be, amit nem kellene okvetlenül behozniuk. Úgy látszik, hogy ezen a téren nincs elegendő ellenőrzés. Nem fejlesztik eléggé nyersanyagbázisukat bizonyos rentabilitási megfontolásokra való hivatkozással. Pedig ez a helyes út. Azt mondják, hogy ércek szegények. A Szovjetunióban is feldolgozzák a szegény érceket is. Kevésbé használnak pótananyagokat. Pedig vannak igen jó pótananyagok. A szintetikus benzinyújtás terén helyesen jártak el, azt kiépítették; szén kell hozzá és elektromos áram. De itt van a kaucsuk, amire rengeteg valutát adnak ki, pedig tudnának műgumit gyártani; csak szén, mész és villanyáram kell hozzá, ezzel mindezt rendelkeznek. A Szovjetunió is nagyrészt műgumit használ fel. Úgy tudja, hogy Amerikában is van olyan rendelkezés, bizonyos cikkek gyártásánál, hogy nem lehet több mint 25% kaucsukot felhasználni, a többi rész műgumi. A cseheknek is rá kell térni a műgumi nagyobb mértékű felhasználására a gyártására. Sok gyapjút hoznak be. A németek például csak 1/3 részben használnak gyapjút a szövetben, a többi műszál és egész jó szövetet csinálnak. A cseh elvtársak is helyes, ha nem is pont ilyen arányban, ráternek a műszál erősebb

felhasználására. Ezekkel az intézkedésekkel csökkenteni fogják tudni a sok valutát igénylő anyagok behozatalát. Olyan értesülései vannak, hogy a cseh elvtársak a Nemzetek Szövetsége Európai Gazdasági Bizottságánál javaslatot tettek, hogy valahol Csehszlovákia nyugati határai közelében hőerőművet létesítenének, amelynek áramát hajlandók Ausztria és Nyugat-Németország felé átadni. Ez nem látszik helyesnek, inkább műszálat, műbenzint, műgumit állítsanak elő ezzel az áramukkal. Volt a Bűrónak valami határozata a teherautó-gyártásra vonatkozólag (közbeszólunk: „határozatunk nem volt”), vagy valamiféle javaslatuk, amelyben benne van, hogy Csehszlovákia felállítsa egy autógyárat, amely évi 20-25 ezer darab 5-7 tonnás teherautót állítsa elő. Úgy látszik, hogy ezt a tervet maguk a cseh elvtársak propagálták, és arra számítottak, hogy ezeknek a teherautóknak egy részét a Szovjetunió fogja átvenni. A Szovjetunió ellátja magát a szükséges teherautókkal. Nem helyes tehát nagyobbra tervezni, mint amennyi autó elhelyezése biztosítottnak látszik. Nincs szükség ilyen óriási teherautógyárra. Ellenben helyesnek tartja a cseh elvtársaknak azt az elhatározását, hogy alumíniumgyárat terveznek létesíteni. Áramuk, szénük van, a bauxitot pedig bizonyára meg fogják tudni szerezni, például a magyaroktól, akiknek bőven van. A németeknek is nagy alumíniumgyáraik vannak, és nincs saját bauxitjuk. Összefoglalva, ha helyesen volna tervezve az ipar, kevesebb nehézségük volna a külkereskedelemmel is. Ezt egyébként a cseh elvtársak is tudják, azért határoztak el az utóbbi időben terveik átdolgozását.

Hangzottak el kritikai megjegyzések a cseh külkereskedelem nem egyeztetett volta miatt. A kritikát helyesnek tartja, meg kell azonban jegyeznie, hogy a csehszlovák elvtársak egyedül nem koordinálhatnak. Koordinációnk csak elvben van, gyakorlatilag nem létezik. A Bűró és a Tanács dolga, hogy a legközelebbi üléseken foglalkozzon ezzel a kérdéssel, és konkrétan szabja meg a bizottság feladatait és működésének módját. Ezután Mikojan elvtárs elég részletesen ismertette a napokban aláírt szovjet-cseh hosszúlejárati megállapodást. Ez olyan megállapodás, amely mindkét fél számára számos előnyös pontot tartalmaz. Voltak a tárgyalások során bizonyos nézeteltérések egy ideig: a cseh elvtársak szerettek volna a Szovjetunióknak pld. mozdonyokat szállítani, nekünk olajipari felszerelésekre van szükségünk. A cseh elvtársak húzódoztak ezek gyártásának az elvállalásától, hivatkozva arra, hogy ebben nincs gyakorlatuk, tapasztalatuk. Mi vállaltuk, hogy az összes szükséges és legkorszerűbb rajzokat, technikai segítséget megadjuk; így azután a cseh elvtársak el is fogadták a rendelkezéseket. Ezeknek a „kréking”-berendezéseknek a licenciájáért az amerikaiak 15 millió \$-t kértek, most megcsináljuk nélkülük, ingyen a cseh ipar rendelkezésére bocsájtják a hozzávaló rajzokat. A szovjet rendelkezések hozzásegítik a cseh elvtársakat iparuk, ipari kádereik magasabb színvonalra emeléséhez. Ezek olyan berendezések, amelyet a világon legfőljebb két-három ország volna képes előállítani. Amellett a szovjet rendelkezések nem kis csip-csup rendelkezések, hanem hosszú szériákat jelentő ötéves megrendelések. Ideális feltételeket jelentenek az ipar számára. A szovjet-cseh megállapodás hozzájárul a cseh terv-átépítéshez. A szovjet rendelkezések nem igényelnek sok valutát jelentő nyersanyagokat. A cseh elvtársak szerettek volna több rezet és színesfémeket kapni. Igaz nem adtak annyit, amennyit a cseh elvtársak kértek, de sokkal többet kapnak, mint eddig kaptak.

Nagy vonásokban ez volt Mikojan elvtárs hozzászólása. Azt hiszem, igen tanulságos a számunkra is. Miután Radulescu elvtárs, akit időközben jelentéssel hazahívtak, ezen az ülésen nem vett részt, úgy határoztunk, hogy Guszek elvtárs zárszavát és az információ feletti Bűró-határozatot a következő ülésre halasztjuk.

Sajnos, csak nov. 7-én, az ünnepi demonstráción Révai elvtárustól véletlenül tudtam meg, hogy a cseh kormány a Sajó vize megtisztítása ügyében kötött megállapodást nem volt hajlandó jóváhagyni. Azt hiszem, ha idejében értesülök róla, megemlítené, mint az „új típusú együttműködésnek” durva megsértése.

Háy elvtárs levelében hivatkozott a cseh elvtársak nem egészen elvtársi magatartására a „cukor-ügy”-ben. A kérdést mégsem vettem fel az ülésen, miután a cseh elvtársal előzetesen beszélgetve, megtudtam, hogy válaszképp felhozná, hogy egy-két héttel az említett eset előtt, Magyarország még nagymennyiségű cukrot exportált Ausztriába, és más kapitalista országok felé \$-ért. Miután a nálam levő statisztikai adatokból meggyőződtem a cseh állítás igaz voltáról, helyesebbnek tartottam nem felemlíteni az ügyet.

Eredetileg úgy volt, hogy az ülés folytatása 10-én lesz, de Mikojan elvtárs elfoglaltsága miatt 15-ére halasztottuk. Ekkor kerül tárgyalásra a sokoldalú klíring életre hozására vonatkozó javaslatunk, talán a koordináció kérdései is. A legközelebbi ülések egyikén Mikojan elvtárs valószínűleg információt fog adni Szovjetunióknak a kapitalista országokkal kapcsolatos kereskedelméről. Ruzsanzki is készül beszámolókat adni a műszaki-tudományos együttműködés lengyel vonatkozásairól. Szóval téma most van elég és igen érdekes. Ezzel szemben a szesszióra vonatkozó hangok megint elhallgattak.

Guszek elvtárs informált a szovjet-cseh többéves kereskedelmi megállapodás egy néhány részletéről. Gondolom, nem árt, ha a tárgyalásra kiutazó elvtársak tudnak róla. Cseh becslés szerint a következő öt év átlagában a forgalom mintegy kétszerese lesz az utolsó három év átlagának. Így a csehek évenként csupán nehézipari felszerelést, mintegy 1300 millió rubel értékben fognak szállítani a Szovjetunióba (kicsit fantasztikusan hangzik, de ha figyelembe vesszük, hogy ez évi exportjuk a SZU-ba mintegy 800 millió körül jár, akkor elképzelhető). Ez teszi ki Szovjetunió felé menő exportjuk túlnyomó többségét. Ebben a Mikojan elvtárs hozzászólásával kapcsolatban említett „kréking” és egyéb olajipari berendezésen kívül különböző nehéz szerszámgépek vannak, amelyek egy részét eddig még nem is gyártották Csehszlovákiában, de amelyekre vonatkozó rajzokat és licenciát a SZU most átadja nekik. A csehek lényegesen több nyersanyagot kapnak, mint eddig. Így már 1951-ben mintegy kétszer annyi rezet, mint 1950-ben, 30-80%-kal több egyéb színesfémeket, mintegy 25%-kal több vasércet, ugyanannyi gyapotot kap a Szovjetuniótól.

Ruzsanzki elvtársnál érdeklődtem a lengyel-magyar alumínium megállapodás állásáról. Kiderült, biztosan már tudtok róla, hogy lengyel részről azért ez a huzavona, mert kidolgoztak valamiféle új alumíniumgyártási eljárást saját hazai nyersanyagaikra bázírozva. Ennek kísérleti eredményei, állítólag, igen kielégítőek. Most a nagyüzemi próbák előkészítése folyik. Ezzel szemben áll a csehek javaslata, amihez Mikojan elvtárs pozitívan foglalt állást: magyar bauxitra bázírozott cseh alumíniumgyártás kiépítése. A megbeszélésünk értelmében én a kérdéshez nem foglaltam állást, ők valószínűleg a hosszúéves kereskedelmi tárgyalások alkalmával fogják felvetni hivatalosan. Azt hiszem bauxitot nem, de timföldet kell, hogy adjunk és a fő ellentételként villanyáram szolgáltatását kell kérnünk tőlük. Erre megvan nekik a bázisuk a szlovák folyók vízi energiájában és a szénükben.

Eltvársi üdvözléssel

Karádi Gyula

Jelzet: MNL OL M-KS 276. f. 94. cs. 903. ő. e. 21. - Magyar Dolgozók Pártja, MDP központi szervei, Terv, Pénzügyi és Kereskedelmi Osztály. - Géppel írt eredeti levél. Kézzelel: Elvtvársi üdvözléssel Karádi Gyula. A levél tetején kézzel: 31501114. Titkos. Készült 2 pld. Össz. 4 lap.

Cimkélek:

[Mikojan](#) [2]

[KGST](#) [3]

[SZKP](#) [4]

[SZKP KB](#) [5]

[MDP KV](#) [6]

[Sztálin](#) [7]

Kiadás: 15. évfolyam (2015) 3. szám

Forrás webcim: https://www.archivnet.hu/gazdasag/anasztaz_i_mikojan_a_kgst_eLEN.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/gazdasag/anasztaz_i_mikojan_a_kgst_eLEN.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mikojan>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kgst>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szkp>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szkp-kb>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mdp-kv>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/sztalin>